

PESTİSİTLER

Devamı

Prof. Dr. Ali BİLGİLİ

Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi

Farmakoloji ve Toksikoloji

Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi

Organik Fosforlu ve Karbamat Türevi Pesticitler

- Tüm dünyada tarımda, halk sağlığında ve veteriner hekimlikte kullanılırlar.
- İki grup da asetilkolinesteraz enzimini engelleyerek etkilerini gösterdikleri için «antikolinesterazlar» olarak da isimlendirilirler.

Organik Fosforlu ve Karbamat Türevi Pestisitler

- İlk OF bileşik tetraetil pirofosfat 1854'te sentezlendi. 1932'de dimetil ve dietil fosforofloridat sentezlendi. Böylece OF bileşiklerden ilki olan paratiyon ortaya çıktı.
- 2.Dünya Savaşından önce Almanya Savunma Bakanlığı bunların G serisini (tabun, sarin ve soman) ve diizopropil fosforofloridat'ı geliştirdi (Kimyasal savaş).
- 1950'lerde İngiltere ve SSCB VX ve VR gibi oldukça zehirli V serisini geliştirdi.
- 2. Dünya Savaşından sonra binlerce OF sentezlendi (memelilere az zehirli, insektlere daha zehirli). Örn: En popülerleri Malatiyon
- Günümüzde 200'den fazla OF tarım ve halk sağlığında kullanılmaktadır.

Organik Fosforlu ve Karbamat Türevi Pestisitler

- İlk karbamat bileşik 1860'ların ortasında çok yıllık bitki *Physostigma venenosum* (kalabar baklası)'dan (işkence zehiri) izole edilen fizostigmin (eserin alkaloid)'dir. Glaucom'un tedavisinde kullanıldı.
- 50 yıl sonra karbamatik asidin aromatik esterini neostigmin sentezlendi ve ~~myastenia gravis'in~~ tedavisinde kullanıldı.
- Pestisit olarak kullanılanların çoğu 1960-70'lerde sentezlendi (İlki karbaril)
- Bu sınıfın en zehirlisi aldikarb, asetilkolinin yapısına benzetilerek sentezlendi.
- OF'lar gibi binlercesi sentezlendi ama kullanılan sayısı yaklaşık 20'dir.

Organik Fosforlu ve Karbamat Türevi Pestisitler

- Günümüzde OF'lar oldukça zehirli olduğu için karbamatlar OF'lara tercih edilir.
  - Hem OF'lar hem K'lar hayvanlarda ve insanlarda yaygın zehirlenmelere neden olurlar.
-

Bazı OF Pesticitler

- Azinfos etil ve metil, - Bromofos, -Karbofenatiyon,
- Kloroetoksifos, - Klorfenvinfos, -Klorpirifos,
- Kumafos, - Krotoksifos, -Demeton-O, - Diazinon,
- Diklorvos, -Dikrotofos, -Dimetoat, -Etiyon, -Famfur,
- Fenamifos, -Fenitrotiyon, -Glifosat, -Malatiyon,
- Metamidofos, -Metidatiyon, -Metil paratiyon
- Mevinfos, -Monokrotofos, -Paratiyon, -Fosfamidon,
- Foksim, -Propetamfos, -Triklorfon

Bazı OF Savaş Silahları

- Tabun (GA), - Sarin (GB), - Soman (GD),
- Siklosarin (GF), - Venom toksin (VX) - Rus VX (VR).
- Bunlar oldukça toksik olup, günümüzde terörist saldırılarda kullanılmaktadır.
- Asetilkolinesterazı OF pestisitlerden daha güçlü bir şekilde etkileyerek mikrogram düzeyinde ölüme yol açabilirler.

Karbamatlı Pestisitler

- Aldıkarb, - Aminokarb, - Bendiokarb,
- Benfurakarb, - Karbaril, - Karbofuran
- Karbosulfan, - Fenoksikarb -Metiyokarb
- Metomil, - Oksamil, -Pirimicarb - Promekarb
- Propoksur

OF ve K Toksikokinetik

- Vücuda başlıca oral (kontamine yem), dermal (dış parazit uygulaması) veya inhalasyonla (sprey tarzı uygulama) girerler.
- Tüm vücuda iyi dağılırlar. Lipofilik olmaları nedeniyle adipoz dokusu ile ~~beyinde daha çok bulunurlar.~~

OF ve K Toksikokinetik

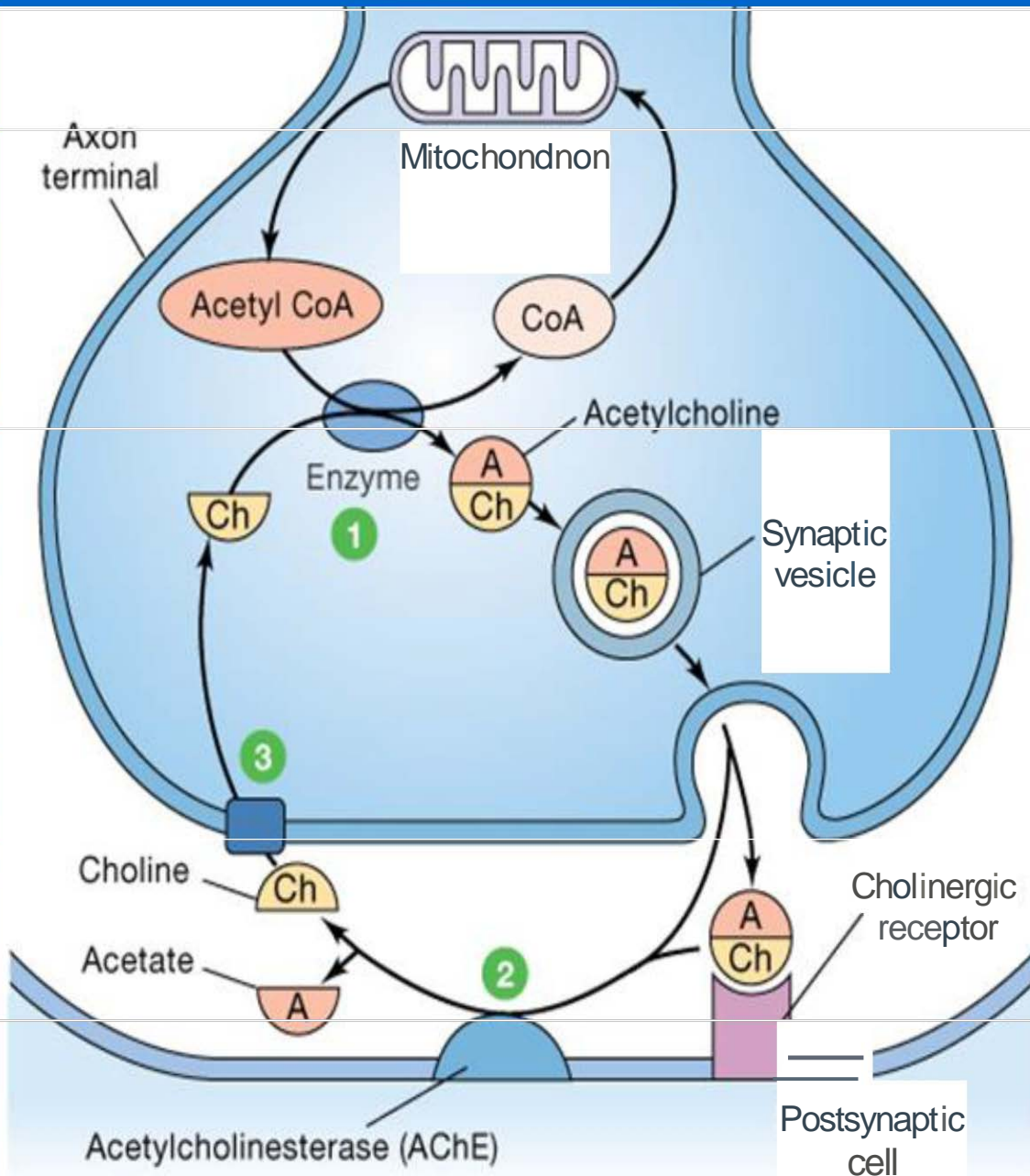
- OF pestisitler metabolizmayla ya etkinleşirler (malatyonun daha zehirli malaoksiyon'a dönüşmesi) ya da detoksifiye (malatyonun malatyon monoasit ve malatyon diasid'e dönüşmesi) olurlar.
- K'lar tersine daha az toksik (karbofuranın başlıca 2 metaboliti zehirlenmeye katkı koyar) veya toksik olmayan metabolitlere dönüşürler.

OF ve K Toksikokinetik

- OF ve K'ların metabolizması karaciğerde gerçekleşir.
- Vücutta yaygın metabolizmaları nedeniyle yalnızca birkaç metabolit idrarla atılır.
- Bazılarının kalıntısına dışkı, tükürük ve sütte rastlanmıştır.
- Ölen hayvanlarda sindirim kanalında (oral alım), adipoz dokuda ve beyinde kalıntılara rastlanabilir.

ETKİ ŞEKİLLERİ

Bunlar Ak'i parçalayan AkE'in etkinliğini engelleyerek, vücutta nöro-musküler kavşak, düz kas, kalp kası ve benzeri yerlerde bulunan gangliyon sonrası sinir uçlarında, tüm otonom gangliyonlarda ve MSS'deki kolinergic sinapslarda anılan nörotransmitterin birikmesine yol açarak zehirlenmelere sebep olurlar.

1 Acetylcholine (ACh) is made from choline and acetyl CoA.

2 In the synaptic cleft ACh is rapidly broken down by the enzyme acetylcholinesterase.

3 Choline is transported back into the axon terminal and used to make more ACh.

ETKİ ŞEKİLLERİ

- OF'lar enzimi dönüşümsüz (fosforilasyon), K'lar ise dönüşümlü (karbamilasyon) bir şekilde etkilerler. AkE'in etkinliğini engellediklerinden, tüm muskarinik ve nikotinik reseptörler aşırı şekilde uyarılır.
- Günümüze kadar OF ve K'ların non-kolinerjik etkilerini N-metil-D-aspartat (NMDA) reseptörler, adinozinerjik, GABA'erjik ve mono-aminerjik sistemlerle de gerçekleştirdiği ortaya konulmuştur.
- Ayrıca 1 saatten fazla uzayan maruziyette beyinde konvülziyon ve nöbetlerin başlamasından sorumlu başlıca korteks, amigdala ve hipokampüste oksidatif, nitrozatif stress, nöroinflamasyon ve ~~nörodejenerasyon yaptıkları~~ ortaya konulmuştur.

Zehirlilik

- Zehirlenmeler daha çok akut nitelikte görülür (15 dk-1 saatte ortaya çıkar- bileşik türü, doz ve hayvan türüne göre).
- Örn: klorpirifos ve dimetoatla klinik belirtiler geç görülür.
- Yerel (buhar halinde göz ve akciğerlerde) ve sistemik belirtiler (beyin, iskelet kası, akciğerler, kalp ve diğer organlar) görülür.

Tablo. OF ve Karbamatlılar ile zehirlenmelerde görülen klinik belirtiler (Tüm hayvanlar aynı belirtileri göstermeyebilir)

Muskarinik etkiler	Nikotinik etkiler	MSS etkileri
Kusma Karın ağrısı Tükürkte artma Göz yaşarması İdrar kaçırma İshal Miyozis Bronş salgısında artış Akciğer ödemi Siyanozis	Kaslarda seyirmeler Tremor Konvulziyonlar Nöbetler Sonuç: Felç	Ajitasyon Dalgınlık Depresyon

Ölüm solunum felci ve kalp krizinden kaynaklanır.

Zehirlilik

- ~~Öldürücü olmayan dozlarda belirtiler değişkendir. Çünkü AKE'in yanında butirikolinesteraz, karboksilesteraz, nörotoksik esteraz (nöropati target esteraz-NTE), asilpeptit hidrolaz, arilformamidaz, proteazlar, tripsin, kimotripsin, kannabinoid CB1 reseptör, albümin ve diğer öteki enzim, reseptör ve proteinlerle de etkileşirler.~~
- ~~K'larla zehirlenen hayvanlar 3-6 saatte, OF'larda 24 saatte düzelebilir. Ama OF savaş silahlarıyla zehirlenmelerde zehirlenme günlerce sürebilir.~~

Tanı

- Genellikle klinik belirtiler ve kan veya ~~ölen hayvanların beynindeki (korteks)~~ AKE'in etkinliği ölçülerek tanı konabilir.
- AKE'in etkinliğindeki $\geq$ %70'lik kayıp pozitif olarak değerlendirilir.
- Ancak yine de yorumlama dikkatli yapılmalı ve kesin tanı GC/MS veya LC/MS gibi laboratuvar analizleriyle yapılmalıdır.

Tablo. Hayvanlardaki beyin korteksi AKE etkinliği

Species	AKE ($\mu\text{mol/g/saat}$)
Sığır	160
Domuz	163
Koyun	170
At	124
Tavuk	1098
Köpek	200
Sıçan	255

Akut zehirlenmenin Tedavisi

- Tek mideli hayvanlarda oral zehirlenmelerde önce gastrik lavaj, sonra etkin kömür, dermal bulaşmalarda bol su ile yıkama önerilir.
- Damar içi sıvı tedavisi her zaman yararlıdır.
- OF zehirlenmesinde atropin ile piridin-2-aldoksim metoklorür (2-PAM) kombinasyonu iyi bir antidottur.
- Ruminantlarda atropinin önerilen dozun (0.5 mg/kg) ¼'ü yavaş Dİ injeksiyonla, geri kalanı Kİ veya DA verilir. Toplam doz at için 65 mg, köpek için 2 mg'ı geçmemelidir. Atropin tedavisi aşırı sekresyon belirtileri bitene kadar saat başı tekrar edilmelidir.

Akut zehirlenmenin Tedavisi

- ■ 2-PAM, OĞİ'ların inhibe ettiği AKE'ı reaktif eder. Önerilen dozu Dİ yolla 20 mg/kg'dır. Başlangıç dozunun yarısı kadarı 1 saat sonra tekrarlanabilir. Diğer oksimler de denenmesine rağmen en iyi etkiyi atropin-PAM kombinasyonu sağlar.
- *Morfin, barbitüratlar gibi depresanlar, pentilentetrazol, rezerpin, süksinilkolin ve teofilin kullanılması kontrendikedir. Atropin kullanmadan diazepam kullanılması zehirlenmeyi artırabilir.*
- Parenteral yolla aşırı sıvı sağaltımının yapılmaması önerilir.

Akut zehirlenmenin Tedavisi

- Karbamat zehirlenmesinde oksim bileşikleri, barbitüratlar, diazepam zehirliliği artırabilir. O yüzden sadece atropin OF zehirlenmesinde önerildiği dozlarda kullanılmalıdır.
- Ancak yüksek dozda K ile zehirlenmiş hayvanlarda atropin tedavisi de yeterli olmamaktadır.

OF'ların neden olduğu İntermediate Sendrom

- Bu sendrom ilk kez 1987'de Sri Lanka'da insanlarda gözlenmiştir.
- Metamidofos, fentiyon, dimetoate ve monokrotofos'a maruz kalıp 24-96 saat sonra akut kolinerjik krizden çıkan 10 hastada gözlenmiştir.
- Bu sendrom Güney Afrika (1989), Türkiye (1990), Belçika (1992), ABD (1992), Venezüela (1998), Fransa (2000) ve diğer ülkelerde de gözlenmiştir.
- Kedi ve köpeklerde de görüldüğü ve 2005'te karbamatlılardan karbofuranla da görüldüğü bildirilmiştir.
- Bu sendrom mekanik ventilasyondan ayrılan hastaların yaklaşık %10-40'ında görülmektedir.

OF'ların neden olduğu İntermediate Sendrom

- Bu sendrom solunum kaslarının yorgunluğu ile birlikte solunum fonksiyonunun azalması-kaybını ifade eder.
- Özellikle lipofilik özelliği yüksek bileşiklere bağlıdır.
- Eğer hemen ölüme yol açmazsa birkaç gün içerisinde gerileme görülebilir.
- Sendromun nedenleri tartışmalıdır;
- 1. Ağır olgularda aksonlara bağlı uzamış inhibisyon,
- 2. Oksim tedavisine rağmen inhibisyonun devam etmesi,
- 3. Uzamış nikotinic uyarının neden olduğu fonksiyonel paralizi,
- 4. Yetersiz oksim tedavisi

OF'ların neden olduğu İntermediate Sendrom

- Bazı çalışmalarda motor plakta ve iskelet kasında lokal nekrotik hasar oluşmuştur.
- Ancak intermediat sendrom gelişimi uzamış kolinesteraz inhibisyonuna eşlik etmektedir ve kas nekrozuna bağlı değildir.
- Nedeni, pre ve postsinaptik kas iletiminin bozulmasıdır.
- Bu sendrom oksim tedavisi ile düzeltilenmektedir.

Kronik zehirlenme (Gecikmiş Polinöropati)

- En çok endişe edilen konu OF'ların gecikmiş tip nörotoksisiteye neden olmasıdır.
- Bu etki yaklaşık 40 yıldır bilinmektedir (İnsan ve tavuklarda ataksi ve bacakların zayıflığı ile karakterize).
- Bu tip zehirlenmeye insan, piliç, buzağı, kedi, tavşan, kuzu ve domuzlar çok, siçan, köpek ve maymunlar az duyarlıdır; 8 haftalıktan küçük piliçler duyarsızdır.

Gecikmiş Polinöropati

- Bu komplikasyon çok az OF bileşiminde görülür (Mipafoks, tetraetil pirofosfat, paratiyon gibi)
- Genellikle OF bileşimine maruz kalınmasından sonraki 14-28. günlerde görülür.
- Periferik kas güçsüzlüğü simetriktir ve duysal bozukluk eşlik edebilir. Ancak duysal bozukluk motor bozukluktan daha hafiftir.
- Bu olaydan sinir dokusunda bulunan nöropati "target" esteraaz (NTE) enziminin fosforilasyonu sorumludur (NTE, fosfolipaz B etkinliğine sahip bir enzimdir)

Son olarak

- OF ve K'ların bileşik çeşidine göre değişmekle beraber *teratojenik etkisi* de vardır.

